

OSOBA U TERAPIJSKOM PROCESU

ŽIVAN BEZIĆ

UDK 253 : 614.25

Teologija u Splitu

Pregledni članak

Liječenje je u prvom redu odnos među osobama, među liječnikom i pacijentom, te među liječnicima međusobno. Glavni nosilac terapijskog procesa jest osoba liječnika. Pisac analizira staru definiciju liječnika: "*Vir bonus, sanandi peritus*", u kojoj svaka riječ ima svoju težinu. Međusobni odnos medicinskog osoblja utječe također na kakvoću liječenja. Prva briga medicinskog radnika je zdravlje i život pacijenta. Autentična briga je ona koja počiva na empatiji i simpatiji.

Terapija je proces koji se odvija između dva čovjeka, tj. između dvije osobe. Jedna se osoba nalazi u zdravstvenim teškoćama, treba pomoć stručnjaka za zdravlje i obraća mu se s molbom za pomoć. Terapeut je također osoba koja se odaziva pozivu, uzima na sebe brigu za pacijentovo zdravlje i time ulazi u novi odnos u kojem i njegova osoba dolazi pod utjecaj bolesnikove te s njim dijeli rizik uspjeha i neuspjeha. Zračenje liječnikove osobe je kontraparirano s onim sa strane pacijenta. Svjesno ili nesvjesno dvije osobe ulaze u jedan novi i uzbudljivi personalni odnos.

Taj odnos nije samo psihološke i službene naravi, on ima i svoje etičke dimenzije.

Osoba liječnika

Još davno pročitao sam u knjigama "starostavnim" jednu lijepu i jednostavnu definiciju liječnika. Ne mogu odoljeti napasti a da je ne citiram u originalu: "*Medicus est vir bonus, sanandi peritus*". Na hrvatskome: liječnik je dobar čovjek, vješt u liječenju. Svaka je riječ ove definicije važna i svaka zaslužuje posebnu pažnju.

1. *Liječnik je čovjek - (vir)*. Doduše, lat. riječ "vir" u prvom redu označuje muškarca, ali ne isključuje ni ženu, jer je i ona čovjek. "Vir" je ipak dospio u definiciju u onim vremenima kad žene još nisu obavljale liječničku službu. Stoga riječ "vir" danas moramo čitati kao "homo", čovjek bez obzira na njegov spol.

Zapravo je još bolja supstancija za "vir" naš izraz o s o b a. Budući da su muškarci i žene jednako osobe, najbolji način izbjegavanja svakog seksističkog govora jest upravo upotreba riječi osoba. Kao ljudi i liječnik i liječnica su osobe. U terapijskom procesu nije važan njihov rod, nego njihovo čovještvo, istinski humanizam.

A pošto je i na strani bolesnika važna njihova bolešću ugrožena osoba, a ne njihova spolnost, to je i s njihova stajališta u pitanju opet osoba. Terapijski dodir to je u prvom redu susret dviju osoba. A osobe su, kako znamo, nosioci etike ili morala.

Liječnik/ca nastupaju, dakle, kao ljudske osobe koje se stavljaju u službu zdravlja jedne druge osobe, čovjeka koji je patnik-pacijent, pa ne mogu dobro obaviti svoj posao ako ne vole tog čovjeka-patnika. Liječnik, dakle, mora biti *fil-antrop*, ljubitelj ljudi, koji će tu ljubav dokazati i djelom. Mizantrop nije ni u kojem slučaju "pašta" za liječnika. Prema tome nije dosta samo biti čovjek, nego još i čovjekoljubac. Filantropija je dakle bitna značajka medicinskog osoblja.¹

Iz toga možemo zaključiti da liječnički poziv spada u dva *najhumanija* zvanja na svijetu, kao što su liječnički i svećenički. A zašto prednjače u humanosti baš ta dva zvanja? Razlog je jednostavan: čovjek je osoba u intimnom jedinstvu duše i tijela. Voditi brigu o samo jednom elementu čovještva ne bi bilo dovoljno za njegovo cjelovito i opće dobro. Zbog toga se ova dva poziva nadopunjuju. Liječnik se brine u prvom redu za tijelo, ali ne zanemaruje ni duh pacijenta, a svećenik se brine u prvom redu za dušu, ali ne smije zaboraviti ni tijelo čovjeka patnika.

Zbog psihofizičkog jedinstva ljudske osobe liječnik se ne može ograničiti samo na tjelesne simptome pacijenta. Istodobno može uzeti u obzir i duševno raspoloženje bolesnika koje izravno utječe i na njegovo somatsko stanje. Stoga u medicinu spadaju i discipline nazvane psihijatrija, psihoterapija, psihopatologija, psihosomatika, psihofiziologija, psihofarmatika, pa čak i "psihokirurgija". Pošto se sve one bave psihozama, medicini je veoma bliza znanost psihologija. Zbog toga je bečki liječnik (i moj drug iz njemačkih logora) Viktor Frankl medicinu s pravom nazvao dušobrižništvom.²

1. Ako je liječnik prijatelj ljudi, onda je u prvom redu prijatelj bolesnika (nozofil).

2. V. FRANKL, *Ärztliche Seelsorge*, 9. izd. Deuticke, Wien 1975.

Na dušobrižničku rasežnost medicine upućuje nas i sama etimologija riječi *salus* (iz tog korijena potječu i svi ostali romanski derivati) koja znači i *zdravlje i spas* (razumije se: i duše i tijela). I njemačka riječ *Heil* znači oboje, a istom korijenu pripadaju i *heilig* (svet) i *Heilung* (liječenje, ozdravljenje) i *Heiligung* (posvećivanje) Liječništvo i svećeništvo se u svemu tome stalno i usko dodiruju.³ Pedagogija - koja također ovezuje brigu za duševni i tjelesni razvoj gojenaca - pogotovo religiozna, pripušta kaznu kao izvanredno odgojno sredstvo, ali je naziva *poena medicinalis*. I liječenje odgojnih rana je također medicina.

2. *Liječnik je dobar čovjek - (vir bonus)* Liječnik nije samo bilo kakav čovjek, on je po definiciji *dobar čovjek*. A zašto još i dobar? Najprije stoga što svaki čovjek, bez obzira kojim se poslom bavi, mora biti dobar čovjek. Dobrota je konstitutivni sastoj čovječstva te glavna i najsimpatičnija oznaka ljudske osobe. To nam svijedoči i veliki Aristotel: Tko sam nije dobar čovjek i prikladno se ne ponaša, nikada neće moći ništa razumjeti ni naučiti iz etike.⁴

Ta istina posebno važi za liječnika. Već smo istaknuli, ako je ičija služba humana i plemenita, to je služba liječitelja, prijatelja ljudi. Još od pravadnih vremena dobrota i moralnost su se smatrale bitnom crtom terapeuta u širokom smislu riječi. Pomaganje bližnjemu, osobito nemoćniku i bolesniku neraskidivo je vezano uz osobnu plemenitost i dobrotu srca. Mnogi teški bolesnici bivaju zapušteni i napušteni od svih, hoće li se njima pridružiti i liječnik?

Kako smo već naglasili, najveće dobro ovoga svijeta jest upravo čovjek. A to dobro, sa svim svojim ugroženim vrijednostima, nalazi se u rukama liječnika. Kako li dobre onda moraju biti te ruke! I to ljudsko dobro se polaže u ruke liječnika baš onda kad je ugroženo i kad se nalazi u opasnosti da prestane biti dobro. U tom času je liječnik spasilac dobra, *dobrotvor*!

3. Svećeničku dimneziju medicinske službe osobito rado ističe kršćanska vjera. Još od početka kršćanstva Isus je dobio naslov "Christus Medicus" (Sv. Ignacije Antiohijski) i "Magnus Medicus", pa čak i "Medicamentum" (Sv. Augustin). Danas se također pišu teološke knjige s naslovom "Krist terapeut". On je liječnik za sve patnike koji vjeruju. Neki kršćanski sakramenti imaju silnu terapijsku vrijednost, kao npr. ispovijed (psihoanaliza je samo njezin surogat) i bolesničko pomazanje (Isus je također bio Pomazanik). U Francuskoj još i danas neke stare bolnice nose naziv "Hôtel - Dieu". Pa i stari pogani su smatrali da je liječenje božanski posao pa su štovali bogove zdravlja (Asklepius, Eskulap).

4. Tako izlaže srž Aristotelove etike njegov komentator Dr. D. Pejović u predgovoru Ladanova prijevoda "Nikomahova Etika", str. XXIV.

Liječenje je, dakle, borba protiv zla, bitka za dobro. Na taj se način posao liječenja sasvim uklapa u medicinsku etiku, u moral uopće. Dok postoji čovjek patnik, pacijent, bolnik postoji i zlo u svijetu. Liječnikovo zalažanje izvlači pacijenta iz tog svijeta boli, patnje i zla te ga nanovo vraća u društvo zdravih i živih, u carstvo dobra. U funkciji te plemenite zadaće nalazi se smisao te plemenite prakse, profesionalne zakletve i medicinskog kodeksa. Je li Hipokratova zakletva nastala slučajno, bez veze s etikom?

Svaki čestiti liječnik se mora truditi da se Hipokratova zakletva ne bi pretvorila u Hipokritovu zakletvu. U jedno se kleti a suprotno činiti, to je najveća hipokrizija na svijetu. To ne čini nikada častan i pošten čovjek, dostojan poštovanja. Samo iskrena dobrota je prava dobrota.

Mislím da je suviše napominjati da se liječnikova dobrota treba očitovati u cijelom njegovom životu, privatnom i javnom. Ne može biti dobar samo u ambulanti, niti samo u ordinaciji niti samo u bolnici čovjek koji nije uvijek, u svemu i posvuda dobar. Dobrota je općenita i cjelovita, ne može biti samo djelomična i povremena. Dobrota u ordinaciji je samo jedan vid općenite dobrote liječnikove osobe. Dobrota nije u sobi, već u osobi! Jedino onaj tko je dobar čovjek, može biti i dobar liječnik.

3. Stara definicija nadalje traži od liječnika da bude *vješt u liječenju* (*sanandi peritus*). Tim je riječima zadana s v r h a liječničkog poziva. Ona se, naime, sastoji u liječenju bolesnika. Liječiti znači pružiti pomoć, brigu i lijek čovjeku koji to sve treba zbog svoje boli i bolesti. Kako bolesti mogu biti i duševne i tjelesne, ljekarije spadaju u oba područja i nisu samo kemijski preparati ili tehnička pomagala. U liječenje spada i svaka dobra riječ, utjeha, bodrenje, buđenje optimizma i ulijevanje nade. Cijeli postupak ublažavanja boli, uklanjanja uzroka bolesti, bodrenja i pružanja lijekova do punog ozdravljenja zove se jednom riječju liječenje.

Može li se u terapijskom procesu uvijek govoriti o izliječenju? Je li taj konačni cilj liječenja uvijek ostvariv? Može li svaka bolest biti izliječena? Svi znamo da ne može, ali je liječnik dužan učiniti sve ono što je u njegovoj moći, mora poduzeti sve redovite medicinske mjere kojima raspolaže, pa ako uza sve to ne uspije, savijest mu može biti mirna.⁵

5. Kako je poznato, nekog panaceuma nema i nikada ga neće biti. Svaki lijek ima svoje dobre i loše strane. Stoga je medikacija vrlo odgovoran posao. A poznato je i to da nekada jedan obični " placebo " može biti djelotvoran.

Već sam više puta čuo iz usta iskusnih liječnika onu staru mudru riječ: "Liječnik liječi a Bog ozdravlja!" Moć liječnika nije svemoć. Ono što ne uspije uraditi sam, prepustit će *majci prirodi* ili, kako to naš narod kaže, *u ruke Božje*. Glavno je da je liječnik učinio svoju dužnost.

Poznati engleski liječnik Dr. William Osler (+ 1919.), ovako je sažeto i realistički ocijenio sanativnu ulogu liječnika: "To comfort always, to relieve often, to cure sometimes!" (= Utješiti uvijek, ublažiti često, izliječiti kadkad). Liječnik, dakle, može kadkad i sasvim izliječiti bolesnika. Ako i ne uspije da ga svaki put izliječi, može mu ublažiti bolest. Ali ono što može u v i j e k učiniti - i što je dužan uvijek učiniti - jest pružiti utjehu, dizati moral i povratiti nadu onima koji su je izgubili.

Liječenje je glavni cilj i primarni motiv liječničkog poziva. Ponavljamo: poziva. Liječenje je p o z i v, a ne zanat. To je ona *služba čovječanstvu* kojoj liječnik posvećuje svoj život (Hipokratova zakletva). Služba kojoj se *posvećuje* život jest sveta služba.

4. No, na liječenje se znaju baciti iz raznih motiva, najčešće koristoljubivih, i ljudi koji nisu za taj posao osposobljeni (pučki travari, čarobnjaci, vračari, iscijelitelji, alternativci, vidovnjaci i sl.). Zbog toga naša definicija kaže za liječnika da mora biti *sanandi peritus*, dakle *vješt i sposoban* u svom radu. U povijesti su liječnici nosili razna imena (ranarnik, fizik, ljekar, liječitelj), no najčešći naslov koji im ljudi daju jest *doktor*, tj. učen čovjek. Riječi *liječnik* i *doktor* su gotovo postali sinonimi.⁶

Liječnici taj naslov nose s ponosom. No naslov i obavezuje. A koji su uvjeti da netko može biti doktor medicine? Prije svega određena naklonost, te umna i fizička sposobnost za taj teški posao. Zatim ozbiljna i duga priprava koja se uglavnom zove školovanje.⁷ Dobro je što se je u posljednje vrijeme medicinski studij proširio na šest godina. Vježbanje i istraživanje je neophodno potrebno. Bilo bi korisno i nužno svim diplomantima omogućiti postdiplomski studij i specijalizaciju. A kroz cijeli život je za liječnika obav-

6. Stoga je za svakog liječnika pitanje osobne časti da svoju doktorsku titulu i potvrdi svojim znanstvenim radom, kao što to čine i svi ostali znanstvenici iz ostalih struka.

7. Danas u liječničkim krugovima za pojam školovanja prevladava izraz "edukacija". To je simpatična riječ, jer upozorava da se prava medicinska priprava sastoji u odgoju za poziv, a ne samo u gomilanju znanja. Jedina mana nazivu edukacija jest u tome što je to strana riječ, našem jeziku nepotrebna. Čemu da nam jezik nagrđuju tuđice kad imamo svoju prelijepu i prastaru riječ *odgoj*?

ezan dnevni privatni studij i korištenje svih oblika permanentnog obrazovanja (seminari, tečajevi, simpoziji, kongresi, praćenje literature i stručnih časopisa). Kao što je onaj car pisac bio sebi uzeo kao geslo pravilo " *nulla dies sine linea* ", tako bi trebao uraditi svaki liječnik: ne smije mu proći ni jedan dan a da još više ne produbi svoje medicinsko znanje.

Modernog civiliziranog pacijenta danas više ne može ni liječnik fascinirati samim simbolima svoga zvanja (doktorat, bilo koja titula, bijela kuta, visoka tehnika, hermetiski medicinski govor, staleški privilegiji i sl.). Danas društveni status više nikoga ne pokriva, svatko se sam mora izboriti za svoj auktoritet i ugled. Nekada su plemenski vračevi mogli igrati ulogu liječnika (otuda još i danas u ruskom jeziku naziv *vrač* za liječnika), no naše vrijeme nije doba vračeva nego stručnjaka, učenjaka, vještaka i perita.

U svojoj dugoj povijesti liječnički stalež je resio golemi broj izvrsnih medicinskih stručnjaka, sposobnih pisaca i umjetnika, rodoljuba i filantropa, učenjaka i filozofa, heroja i svetaca.⁸ Mnogi su izgarali na svom radnom mjestu te bili žrtve svoga zvanja u ratu i miru. Oni su toliki ponos čitavom staležu, da ih ni jedan liječnik ne bi smio osramotiti svojim nemarom, nesposobnošću ili nedoličnim vladanjem.

Naravno, nisu svi bili heroji i sveci. A i najveći ljudi među nama imaju svoje osobne (uz one objektivne) probleme. Tu su i mnoge profesionalne dileme, osobito one etičkog značenja. Po srijedi su i osobne slaboće, te neki nedostaci u odgoju. Napokon ni liječnicima ne manjkaju određene napasti, vezane uz njihovo zvanje. Kako se vladati pred pritiscima moćnih i bogatih pacijenata, neuviđavnih zakonodavaca, nerazumnih i prezahtijevnih prijatelja, nelojalnih postupaka kolega, te odoljevati slatkim okovima rodbine i obitelji?

Za sve ljudske slaboće, osobne nedostatke i profesionalne propuste liječnika Krist je imao jedan prijateljski savjet: *Medice, cura te ipsum!* Ako je i liječnik nekada prisiljen tražiti liječničku pomoć, ne bi smio nikada tako duboko pasti da mu treba još i moralno liječenje.

8. Kao zanimljivost napominjem da je prošle godine bio službeno proglašen svecen napuljski liječnik dr. Giuseppe Moscati. Bio je izvrstan kliničar, uspješan dijagnostičar i sveučilišni profesor, a nadasve plemenit i dobar čovjek. Posjećivao je pretežno siromašne pacijente, liječio ih besplatno i darivao ljekovima. Umro je 12. IV. 1927. od kljenuti srca u 47. godini života za vrijeme rada u svojoj ordinaciji.

Zajedništvo liječnikâ

Na ovom stupnju razvitka, na kojemu se nalazi moderna medicina, ni jedan liječnik ne može više dobro obavljati svoj posao posve sam. To ne vrijedi samo za zdravstvene ustanove nego isto tako i za privatnu liječničku praksu. Svaki se liječnik danas mora osloniti na suradnike i pomoćnike. Obično se suvremena medikacija obavlja u većim ili manjim timovima. Za takav je rad potreban smisao i duh zajedništva.

Kakav je odnos potreban za uspješan rad u jednoj radnoj grupi? U prvom redu među ljudima moraju vladati *ljudski* odnosi. Ako je liječnik po definiciji dobar čovjek i filantrop, tu svoju čovječnost najprije treba pokazati u odnosu na svoje kolege. Pažnja i poštovanje koje pripada svakoj ljudskoj osobi najprije pripada onima koje je ujedinio na istom humanom poslu isti humani cilj.

U odnosu na kolege koji rade s nama nije dovoljan samo hladni i ljudni stav. Među njima su se rodile nove kolegijalne veze koje na drugove u radu postavljaju i nove zahtjeve. Prije svega u odnosu na starije kolege, osobito na one koji su nam bili učitelji. Prema Hipokratu, učiteljima treba iskazivati *poštovanje i zahvalnost koje zaslužuju*. A kako će se liječnik ponašati prema običnim kolegama? I tu mu opet priskače u pomoć stari dobar Hipokrat: "*Moje kolege bit će moja braća*". Takav isti *bratski* odnos dužan je iskazivati i prema svim svojim suradnicima, pa i prema onima koji spadaju u tzv. *pomoćno osoblje*. Ako su svi liječnici braća, onda je njihovo zajedništvo pravo bratstvo, mogli bismo čak reći i bratovština.

Kao što svako zvanje ima svoje specifične ciljeve, pravila i norme ponašanja, tako to isto ima i liječnička profesija. Kao član svojeg staleža i liječnik će se ponašati *profesionalno* tj. prema deontološkim zahtjevima svoje struke. Ništa ne smije učiniti što bi moglo povrijediti kolegijalnost, solidarnost, ispravnost i moralni ugled njegova staleža. Stoga je u svojoj profesionalnoj zakletvi i obećao skupa s Hipokratom: "*Čuvat ću svim svojim snagama čast i plemenite tradicije liječničkog zvanja*".

Ekipni rad, bilo u istraživalačkim bilo u kliničkim timovima, pretpostavlja kolegijalnost, lojalnost, suradnju i suodgovornost. Konzultiranje iskusnijih kolega je po sebi razumljiva stvar. Pitati savjet nije nikada sramota, a dati savjet je staleška i etička dužnost. Sramota bi bila praviti se nepogrešivim sveznadarom. Sudjelovati u običajenim dnevnim konzultacijama nije pitanje liječnikove dobre volje ili raspoloženja, nego radna obaveza.

Koliko toga možemo naučiti u redovitoj izmjeni iskustava među kolegama! Pametan čovjek uči u školi iskustva. I daleko više nauči nego u razredu.⁹

Poklad vlastitih iskustava i stečenih znanja valjani liječnik ne zadržava samo za sebe. On svoja znanja i vještine rado i nesebično prenosi na kolege, pogotovo one najmlađe, naročito na početnike. Time ne zadužuje samo njih, nego i sve njihove buduće pacijente, pa i uopće medicinu kao znanost. Takav plemeniti liječnik učitelj uistinu je pravi dobrotvor svoje struke i čovječanstva.

Vrijedni liječnik neće nikada biti zadovoljan s onim što je naučio na fakultetu ili u dnevnoj praksi. On će svoje znanje svakodnevno proširivati i produbljivati privatnim i organiziranim studijem koje mu se stalno nudi u već spomenutim oblicima. Sudjelovanje na tim stručnim skupovima također spada u liječničko zajedništvo. Biti članom u profesionalnim medicinskim društvima također učvršćuje i obogaćuje liječničku zajednicu. Red je da svaki liječnik pripada *Redu liječnika (Ordo Medicorum*, kako se još i danas naziva u nekim zemljama).

Kad je riječ o medicinskom zajedništvu, ne može se mimoći mnogo puta postavljeno pitanje: a što je s konkurencijom među liječnicima? Da ne ulazimo u suptilnije distinkcije pojma konkurencije, dosta je reći da postoji zdrava i nezdrava konkurencija u svim profesijama. Tek onda je takva konkurencija za osudu kad potječe iz nečasnih motiva i pretvori se u otimanje tuđih klijenata. Najgori plod bolesne konkurencije nastaje onda kad se među kolegama pojavi *invidia professionalis*. Gdje god se pojavi zavist, tu nestaje lojalnosti, drugarstva, sloge i ljubavi. Mjesto o konkurenciji, ja bih radije govorio o humanom natjecanju tko će više pomoći braći i sestrama u nevolji.

Kako je dirljivo promatrati grupu Eskulapovih obožavalaca u kojoj se svi članovi, okupljeni oko istog plemenitog cilja, osjećaju kao jedno tijelo i jedna duša!

9. Glasoviti ruski pisac Maksim Gorki nije bio školovan čovjek, pripadao je radničkoj obitelji. Borba za život bila mu je najbolja škola, kako je to i sam priznao u svojoj knjizi "Moji univerziteti".

Liječnik i pacijent

Bolnice, klinike, sanatoriji, domovi zdravlja, ambulante, sve vrste lječilišta, medicinski fakulteti i svi liječnici na svijetu postoje samo zbog pacijenta. Pacijent je svrha, mjerilo i glavna briga svakog lječilišta i svakog lječitelja.

Kako znamo, pacijent (od lat. pridjeva *patiens*, onaj koji trpi ili boluje) jest svaki onaj čovjek kojeg je pogodila neka bolest, organska ili duševna patnja. To je naš hrvatski bolesnik ili bolnik (a naši stari su ga još nazivali nemoćnik).

Cijelo povijesno i aktualno liječništvo, čitava medicina, ima kao zadatak - povratak izgubljenog *zdravlja*. No medicina se ne smije ograničiti samo na kurativnu i sanativnu. U svojoj punini medicina teži spriječavanju oboljenja i očuvanju zdravlja te nastoji osposobiti ljude da znaju higijenski živjeti sami predusresti oboljenja. Preventivna medicina ima veću vrijednost od samog liječenja. Pravi cilj zdravstva nije vraćanje izgubljenog zdravlja, već njegovo čuvanje i očuvanje. Stoga i u Hipokratovoj zakletvi stoji: "*Zdravlje mojeg pacijenta bit će moja prva briga.*"

Zdravlje je teško definirati, ali ono što je bjelodano jest činjenica da je zdravlje atribut nekoga ili nečega što je njegov stvarni nosilac ili subjekt, a to je *život*. Zdravlje je svojstvo živog bića, u smrti nepostoji zdravlje. Stoga iskonska i istinska briga medicine mora ići dalje i dublje od zdravlja, ona je usmjerena na korijene zdravlja, na sam život. Čuvanje i promicanje ljudskog života je osnovni zadatak medicinske znanosti i umjeća. Zato je i život uključen u liječničku zakletvu: "*Imat ću najveće poštovanje za ljudski život od časa začća.*"

Naravno, zdravlje i život o kojima govorimo, ne zanimaju nas kao apstraktni pojmovi. U medicini se radi uvijek o konkretnom zdravlju i konkretnom životu jednog konkretnog čovjeka. Prema tome liječnik nema posla s nekim zamišljenim ili astralnim zdravljem i životom, nego s jednim stvarnim čovjekom od mesa i krvi, čiji je život i zdravlje ugroženo. Medicinsko mu je ime pacijent ili bolesnik. Već davno se govori u medicinskim krugovima: zapravo ne postoje bolesti, postoji samo bolesnik!

U svjetlu te spoznaje liječnik prije svega ima posla sa živim i prisutnim pacijentom, *njegovim* pacijentom. Kako će postupati s bolesnikom? Opća načela smo već iznijeli na kraju poglavlja *Humanost etike*. Ovdje ćemo

naglasiti još dva praktična stava koja su bitna za odnos liječnik-bolesnik i za sam uspjeh liječenja. To su empatija i simpatija.

Empatija znači osobno uživljavanje u položaj pacijenta, ono što naš puk lijepo kaže *obući se u tuđu kožu*. Suosijećanje je sposobnost zamisliti se u situaciji bolesnika, staviti se u njegovu poziciju, razumjeti njegove osjećaje, prihvatiti njegovu čežnju za ozdravljenjem i nikada u njemu ne poniziti njegovo ljudsko dostojanstvo. Ako je liječnik osoba vrijedna poštovanja, pacijent je jednako osoba i jednako vrijedan poštovanja. Pače još i više, jer je bolesnik i onako izložen poniženju svoje patnje i nemoći.

Sposobnost empatije, uživljavanja u tuđu ličnost i njezine jade, može posjedovati samo nesebičan i plemenit čovjek, kao što je to liječnik po svojoj definiciji. Suosjećati s tuđim mukama i bolima može samo iskreni humanist i nesebični altruist. Altruizam je bitna komponenta liječnikove osobe i poziva. Stoga opet naglašavamo: glavna motivacija kod izbora liječničkog poziva mora biti jedino iskrena ljubav prema čovjeku. I to prema ovom konkretnom čovjeku što mi ga je providnost povjerila.

Onaj koji je uspio da se uživi u tuđu patnju, ako je imalo plemenit, ne može ne osjetiti iskrenu sućut s pacijentom i zavoljeti ga upravo kao ljudsko biće koje pati. Samilost u plemenitu srcu pokreće mehanizme *simpatije* i ljubavi. Na taj način patnik postaje naš su-patnik. Mi s njime dijelimo negovu bol. Zato smijemo reći: ako je bolesnik *pacijent*, liječnik je njegov *con-pacijent*, supatnik. Dok se bolesnik nalazi u bolnici, liječnik mu je i suputnik i supatnik. Hume je u svoje vrijeme rekao da simpatija znači *fellow-feeling*. Mi možemo nadodati da je liječnikova simpatija *patient-feeling*.

Kad sam jednom zgodom tu misao priopćio skupini liječnika, jedan od njih me je upozorio da bi emotivna navezanost liječnika na osobu pacijenta mogla biti na štetu i liječniku i pacijentu. Liječniku jer ga emocije smućuju u njegovoj dijagnozi i terapiji, a pacijentu zato što će on snositi posljedice liječnikove uzbuđenosti i eventualne pogreške. Opaska je sasvim na mjestu ako bi liječnikova simpatija bila pretjerana i duboko emotivna kao što je to slučaj kod oboljenja članova obitelji ili bliskih prijatelja. No, u normalnoj medicinskoj pomoći nije potrebna nikakva intezivna simpatija ili emotivnost. Dovoljno je iskreno ljudsko i aktivno (ne toliko afektivno) suosijećanje za brata ili sestru u nevolji.

Još ima jedan razlog zbog kojeg bolesnik zaslužuje posebnu pažnju medicinskog osoblja. Bolesnik je naime u *slabijem* položaju ne samo kao

nemoćnik i patnik, nego još i više kao prolazni stranac u bolnici, na društveno nižem rangu prema personalu, potčinjen svemu zdravstvenom osoblju, pa čak i običnoj čistačici. Ne nalazi se u svom ambijentu, nema nikoga blizu uza se, izbačen je iz svoje sredine, svoga doma i kruga zanimanja, još mu je nepoznat dnevni red zavoda, ovisan je za svaku uslugu, osobito ako je nepokretan, te je često izložen mušicama drugih bolesnika i nepoznatih novihšefova. Upravo zbog te pacijentove nezaštićenosti i njegova slabijeg položaja, liječnik će prema njemu postupati fair, ljudski, viteški i gentlemenški. Tako će najbolje pokazati veličinu svoga duha i plemenitost svoga srca.

Mislim da je svim liječnicima vrlo dobro poznato što pacijenti očekuju od svojih doktora. Dakako, olakšanje boli i ozdravljenje, ali još malo više ljudske topline, zanimanja za njihovu osobu uz minimum poštovanja.¹⁰

U tematiku odnosa liječnik - pacijent spadaju još mnoga druga pitanja, kao npr. čuvanje profesionalne tajne, dužnost govorenja pune istine bolesniku i rodbini, primanje nagrada ili darova i tome slično. Posebni sklop pitanja sačinjavaju različiti zahvati koji pogađaju samu jezgru ljudske osobnosti, kao što su pokusi na ljudima, intervencije na mozgu (koje mogu dovesti do psihičkih poremećaja, gubljenje identiteta i pamćenja), zahvati u živi plod majčine utrobe, transplantacija organa, promjena spola i mnogi drugi delikatni problemi.

Na takva će pitanja pružiti detaljniji odgovor kolege koji su kompetentniji od mene, a ono što mogu i želim s punom etičkom odgovornošću odmah reći jest aksiom: *pacijent je svetinja za liječnika.*

10. To poštovanje nije samo pitanje poštovanja osoblja prema jednom pacijentu, već se odnosi i na sve ostale uvjete bolničkog tretmana. Napominjem jedino kao primjer naoko "sitnicu", ali silno važnu za samo poštovanje bolesnika, a to je stanje zahoda. Nisu li zahodi slika svake kuće, naročito bolničke? Ergo?

Summary
THE PERSON IN THERAPY PROCESS

Živan Bezić

Medicial treatment is essentially a personal relation between the doctor and patient and the doctors among themselves.

The principal subject of therapeutic relation is the person of psysician. The author analyses the old definition of the doctor: "*Vir bonus, sanandi peritus!*" The good relations between medical practitioners also contribute to the quality of therapy. But the primordial medical cure belongs to the person of patient. He is the center of empathy and sympathy of doctor-s action.

Literatura:

- M. BALINT, *The Doctor, His Pa Patient and the Illness*, Int. Univ. Press, New York 1957.
- E. STERN, *Arzt und Paziert in der Gegenwart*, München-Basel 1958.
- J. DURAND-DASSIER, *Structure et psychologie de la relation*, Paris 1969.
- E. V. FRANKL, *Man-s Stearch for Meaning*, Hodder, London 1964.
- F. PASTORELLI, *Servitude et granduer de la maladie*, Paris 1967.
- D BAKAN, *Disease, Pain and Sacrifice*, Univ. Press, Chicago 1968.
- L. LASAGNA, *Life, Death and Doctor*, A. Knopf, New York 1968.
- A JORES, *Worte für Kranke*, H. Huber, Bern 1969.
- P. LAIN ENTRALGO, *Il medico e il paziente*, Il Saggiatore, Milano 1969.
- J. ZANDER / Hg /, *Arzt und Patient*, Düsseldorf 1976.
- W. TRUTWIN /ed./, *Amare il prossimo. Corso di etica*, Queriniana, Brescia 1991.
- FR. RODARY, *Docteur,s `il vous plait, ecoutez-moi!*, Jouvence, Paris 1992.
- K. O. APEL, *Tica della comunicazione*, Jaca Book, Milano 1992.